

Розділ 3. ШЛЯХИ І ЗАСОБИ СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТЬОГО ПЕДАГОГА У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

□ 2009

Березовська Л.І.

САМОВИХОВАННЯ ТА САМОРЕАЛІЗАЦІЯ ЯК ПРОЯВ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТЬОГО ПЕДАГОГА

Постановка проблеми у загальному вигляді... Сучасне життя зумовлює необхідність пошуків нових підходів до виховання духовно багатого і здатного до творчої діяльності підростаючого покоління. Ефективним шляхом до оволодіння педагогічною майстерністю, винахідливістю та творчістю є професійне самовиховання та самовдосконалення особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... дає підстави стверджувати, що актуальність питання формування професійного самовдосконалення важливих якостей педагога є багатоаспектною. Її розв'язання передбачає формування професійно важливих якостей у контексті концепції професіоналізації та обґрунтування на цій основі педагогічних умов, які забезпечуватимуть розвиток системи професійно значущих якостей педагога в процесі фахової підготовки.

Проблема професійного самовизначення та самовдосконалення особистості знайшла своє відображення у фундаментальних дослідженнях як психологів так і педагогів. Зокрема цій проблемі присвятили свої роботи Б.Г. Ананьєв, К.О. Абульханова-Славська, І.Д. Бех, Л.І. Божович, Є.О. Клімов, Г.С. Костюк, Б.Ф. Ломов, В.Ф.Сафін та ін.

Формулювання цілей статті... Мета даної статті полягає у розкритті ціннісних установок майбутніх фахівців педагогічної сфери та окресленні шляхів самовиховання та самореалізації в їх професійній кар'єрі.

Виклад основного матеріалу дослідження... Основне завдання вищого закладу формувати у студентів правильні соціальні взаємини з людьми на основі гуманізації; створювати умови для виявлення і задоволення творчих інтересів; сприяти реалізації прагнення проявити себе, стимулювати діяльність вихованців, зміст і характер якої задовольнятиме їхні інтереси і спонукатиме до самореалізації. Кожен з нас прагне до самореалізації задля того, аби знайти себе в чомусь, проявити, а вже потім реалізувати та втілити у власну сутність, індивідуальність та неповторність.

Успішність соціальної адаптації залежить не тільки від наявності знань, умінь і навичок, а й від того, наскільки зрілою є його особистість, наскільки він усвідомлює власні якості, здібності, потреби, настільки є спроможним використовувати сильні сторони свого "я" і справлятися зі своїми недоліками.

Як правило, активне професійне самовиховання розпочинається після того, як студент досконало ознайомиться із обраною професією, із вимогами, які вона ставить перед ним. Професійні вимоги, будучи усвідомленими і прийнятими студентом, стають для нього подальшим орієнтиром у професійній діяльності. Це так званий підготовчий етап до самовиховання, етап утвердження позиції.

Далі слідує етап програмування змін в своїй особистості. За ним – етап реальних дій зміни своїх якостей. На всіх етапах можливі різні форми і варіанти. Проте, якщо етап реальних дій (а він актуалізується саме під час виробничої практики) не буде усвідомлений в достатній мірі, то самовиховання не набуде дієвого характеру. Працюючи над собою, студент починає керуватися принципом "що робити", "як діяти", "що буде далі". Так утворюється ще один етап в процесі самовиховання – етап думок і уяви. Завдяки уяві і міркуванням студенту вдається "випередити" майбутні вчинки. Але і тоді ще не має підстави говорити що дії з самовиховання мають завершений характер. Завершальний етап – етап, на якому формуються не просто дії та вміння, а й виробляються практичні навички та звички, спрацьовує інтуїтивне чуття. Це, звісно, відбувається не у ВНЗ, а в перші роки практичної роботи педагога.

Активність студента в процесі самовиховання та самоформування досягається за таких умов:

- по-перше, наявності ціннісних життєвих орієнтирів, спрямованості особистості на активне і самостійне засвоєння знань, умінь і навичок професійної діяльності;
- по-друге, ціннісного ставлення до інших особистостей, сприймання їх як самих себе;
- по третє, розвитку комунікативного зв'язку між студентами та викладачами;
- по четверте, прагнення до самопізнання, самоосвіти, самовдосконалення та самореалізації.

Різні особистості досягають різного рівня розвитку і це залежить від взаємодії як внутрішніх сил так і зовнішніх умов. До внутрішніх умов відносять природні (фізіологічні та психологічні дані людини); до зовнішніх – середовище. Як буде розвиватися людина з певними задатками, здібностями залежить, власне, від цих умов.

Питання змісту самореалізації, закономірностей та механізмів її становлення й розвитку є мало опрацьованим та вивченим у системі педагогічної науки. У Великому тлумачному словнику дається таке визначення поняття самореалізації: "Самореалізація – реалізація свого творчого людського потенціалу" [1, с.1101]. "Термінологічно-понятійний словник з соціальної політики та соціальної роботи" тлумачить поняття самореалізація як виявлення і розвиток своїх здібностей в усіх сферах діяльності [2, с. 368].

За В.К.Демиденко, самореалізація – це своєрідне за власною ініціативою втілення людиною своїх творчих можливостей у житті [3].

Н.Бабкіна розглядає самореалізацію особистості як процес поєднання особистості та об'єктивного світу, як результат людської діяльності, ознаками якої є спрямованість, мотиви, ціннісні орієнтації, вияв у різних сферах діяльності [5].

На думку О.Газмана, самореалізація особистості – це розкриття людської природи. Основним структурним компонентом саморозвитку, є постановка мети, оволодіння способами її досягнення та реалізація задуманого.

Що стосується самореалізації особистості у професійній сфері, то слід наголосити на тому, що вона є визначальною у житті людини. Задоволення професійним самовизначенням є провідним чинником, завдяки якому людина є або щасливою, або нещасною у житті.

Особистість характеризується здатністю до самооцінки, самоконтролю, саморегуляції. Вона має набір обов'язкових соціальних якостей, серед яких визначають індивідуальність, інтелектуальність, відповідальність, активність, цілеспрямованість та інші якості. Завдання педагога полягає в допомозі усвідомити власні індивідуальні здібності особистості, розкрити їх та проявити у процесі життєвої реалізації та майбутньої професійної діяльності.

Формуючи самоставлення педагог повинен пам'ятати, що не всі студенти, особливо молодших курсів, готові об'єктивно оцінити себе. Самооцінці належить роль одного з провідних механізмів саморегулювання поведінки особистості. Виступаючи стрижнем усього процесу саморегулювання поведінки на всіх етапах його перебігу, вона включається до структури мотивації, визначає спрямованість саморегулювання, вибір засобів його здійснення і суттєво впливає на інтеграцію досягнутого ефекту поведінки.

Людина з низькою самооцінкою відчуває себе невдахою. Вона не хоче братися ні за що нове, оскільки боїться, що в неї нічого не вийде. Вона терпіти не може ризику, тому що не вірить, що її зусилля до чого-небудь приведуть. Вона не намагається що-небудь змінити у своєму житті, оскільки вважає, що майбутнім керувати неможливо, і все визначається само собою.

Людина з високою самооцінкою бачить себе господарем становища. Оскільки розуміє, що являє собою неповторну особистість і може багато дати іншим людям. Вона відчуває себе впевнено і добре знає, чого прагне.

Методи виявлення самооцінки різноманітні. Вони поділяються на прямі та опосередковані.

Наприклад, виявлення самооцінки можна здійснювати за допомогою ранжування. Правильність самооцінки визначається в процесі зіставлення результатів проведеного ним ранжування з оцінкою педагога.

Оцінити рівень сформованості тих чи інших якостей особистості можна за допомогою методу незалежних оцінок. За п'яти бальною системою оцінюють студента. Після цього йому пропонують зробити самооцінку, а одержані результати порівняти.

Важливою якістю самоставлення особистості є самоповага – особисте ціннісне судження, виражене в установках індивіда до самого себе. Самопізнання – це відкриття себе, виявлення своїх позитивних якостей і можливостей, а також тих задатків, які потім шляхом самовиховання людина зможе перетворити в здібності, а талант у стійку рису характеру. Через самопізнання відбувається розвиток особистості. Допомагає пізнати себе такий засіб, як порівняння чи зіставлення себе з іншими людьми, відносно себе, проте, слід пам'ятати, що ідеальних людей не існує, в кожного з нас є сильні і слабкі сторони, тому потрібно вміти правильно оцінити моральні якості інших людей.

Соціальний розвиток особистості слід розглядати не як зовнішній тиск на неї, а як збудження і стимулювання її внутрішньої потреби до відповідного мислення, дій, духовних і соціальних цінностей.

В.К.Демиденко, аналізуючи питання розвитку та становлення самореалізації виділяє такі етапи:

1) усвідомлення людиною своєї сутності, своїх потенційних можливостей, прав та обов'язків, мотивів усвідомлення свого Я;

2) визначення життєвої мети та програми дій її досягнення;

- 3) побудова моделі діяльності;
- 4) діяльність та її самооцінка;
- 5) порівняльна характеристика самооцінки та оцінки діяльності і свого статусу;
- 6) формулювання висновків про перспективи свого "Я";
- 7) внесення коректив.

Становлення особистості пов'язане із вихованням. Щоб виховати людину в усіх відношеннях, потрібно, як стверджував К.Д.Ушинський, пізнати людину в усіх відношеннях. Тільки тоді педагог спроможний черпати в самій природі людини засоби виховного впливу – засоби ці величезні.

Формування особистості пов'язане із триєдиною основою цілі виховання – вихованням інтелектуальної, емоційної та вольової її сфер. Однак провідною в самовиховному процесі є вольова сфера, яка забезпечує саморегуляцію внутрішнього світу людини відповідно до навколишньої дійсності. Виховання здатності до великих вольових зусиль потребує індивідуального підходу. К.О. Альбуханова-Славська вважає, що саме прояв вольових зусиль пов'язаний з пошуком та відстоюванням власної позиції щодо вибору майбутньої професії. Здійснюючи виховний вплив на особистість, педагогам слід враховувати не тільки рівень розвитку волі вихованців, а й їх темперамент. Тільки за цих умов виховна робота і організація самовиховання дадуть максимальний ефект. П.Чайковський писав: "Весь секрет у тому, що я працюю щоденно й акуратно. Стосовно цього я маю залізну волю над собою, і коли немає особливої наснаги до занять, то завжди вмію змусити себе перебороти неохочість і захопитися".

У процесі самоаналізу своєї поведінки найважливіше – практичні результати своєї діяльності: що зроблено, як зроблено, чи можна було зробити більше і краще, що цьому перешкоджало. Самоаналіз доцільний і ефективний, якщо він допомагає встановити причинно-наслідкові зв'язки в усіх діях і вчинках. Одна і та сама дія може бути результатом різних збуджувальних сил – якостей особистості, звичайного способу життя, стресового стану (страху, гніву, пориву радості, закоханості). Слід шукати основну причину, яка породжує поведінку. Якщо вона моральна – слід діяти, якщо егоїстична – потрібно себе негайно зупинити.

Надаючи допомогу в процесі самопізнання, слід запропонувати студентам вважати позитивними лише ті якості, які виявляються постійно, в усіх видах діяльності і за будь-яких умов, навіть несприятливих, і, відповідно, негативними лише ті риси, які, виявляючись у поведінці, постійно викликають гостру критику оточуючих, їхнє незадоволення, нетерпимість і водночас принижують вашу честь і пробуджують сумління.

У структурному відношенні самоусвідомлення особистості є єдністю трьох складових: пізнавальної (самопізнання), емоційно-оцінювальної (самоставлення) і дієво-вольової, регулятивної (саморегуляція).

Висновки... Отже, одним з головних завдань професійно-педагогічної підготовки студентів є розвиток у них зацікавленості й потреби в постійному самовихованні та самовдосконаленні, як необхідної якості педагога, що зумовлює подальше становлення їх як професіоналів, спроможних до проектування й реалізації, корекції та розвитку власної діяльності та діяльності інших, що вміють працювати з учасниками виховного процесу будь-якого віку, будь-якою категорією та з будь-якої проблеми.

Таким чином, необхідним для успішного професійного розвитку педагога є аналіз власної професійної діяльності, постійне професійне самовдосконалення й усвідомлення того, що від його фахової майстерності залежить майбутнє його вихованців.

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови /Уклад і голов. ред. В.Т.Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2002. – С. 1101.
2. Головатий М.Ф. Соціальна політика і соціальна робота: Термінол.-понятійн. слов. / В.Т.Бусел. – К.: МАУП, 2005. – С. 368.
3. Демиденко В.К. Самореалізація: сутність, становлення, розвиток /М.Ф.Головатий // Педагогіка і психологія. – 2004. – № 2 (43). – С.31-36.
4. Педагогічні технології у неперервній професійній освіті: Монографія /С.О.Сисоєва, А.М.Алексюк, П.М.Воловик, О.І.Кульчицька, Л.Є. Сігаєва та ін.; За ред. С.О.Сисоєвої. К.: ІПППО, 2001. – 502 с.
5. Рибалко Л.С. Самореалізація як педагогічна проблема /Л.С.Рибалко //Педагогіка і психологія. – 2002. – Вип. 20. – С.59-63.

Анотація

У статті розглядається проблема самореалізації особистості педагога. Окреслено шляхи професійного самовдосконалення важливих його якостей.

Анотация

В статье рассматривается проблема самореализации личности педагога. Очерчены пути профессионального самосовершенствования важных его качеств.

Summary

The article deals with the problem of the teacher's personality and self – realization. It was described different ways of professional self realization and gave a taste of teacher's greality.

Подано до редакції 13.11.2009 р.